

Od doveršivnih glagolov.

Spisal J. Šólar gledé na gosp. Navratilov spis v 88—99. listu lanskim „Novic“ *).

Jez sem v undanjem spisu (75—76. l. Nov.) staro navado zagovarjal; dokazal sem, da Slovenci dov. gl., kolikor jih v sed. č. navadno rabijo, ne rabijo nepotrebno ali pa brezumno, pa sem tudi dokazal, kolikor jih je bilo v 71—72. l. Nov. iz čiste slovenščine zoper navadno rabo navedenih spodbil. Naj tedaj še te nove pretresem, da se bo vidilo, na kakošnih stebrih nova raba stoji.

Nar terdniši steber so menda novoslovenski izgledi na str. 383, zakaj na str. 391 je to le o njem zapisano: „Po vsi pravici smemo tedaj terditi, da je ostal, kakor severnim Slovanom, popolnoma vsaj v takih primerih tudi nam staroslovenski prihodnji čas“. Malo popred namreč stoji: „Vidi se, da rabimo določni naklon sed. č. zlasti v pogojnem govoru, kedar bi morali rabiti tako imenovani pogojni naklon sed. č. ali 1. deležje pret. č. ali pa pravi prih. č.“

Poglejmo, kakošna da je ta „vsa pravica“? — Na imenovani strani je veliko stavkov, ki po pisateljevi misli vsi kaj prihodnega pomenijo. Jez bom samo ena dva pretehtal. „Če se streliš (prih. č. (?) kaj bo potler?“ — „Učenec: kako pa je treba to narediti? Učenik: Glej, najprej vzameš (boš vzel (?) namesto vzemi) celo pero tako le med tri perste, potler ga odrežeš tako le na koncu, na to ga razkolješ, prirežeš tako le ost, pa je pero vrezano“. — „Vse to ti dam, ako padeš in me moliš (bom dal, ako boš padel in me molil (?))“. — Ktem stavkom sledeče postavim: „Če prav do noči streljaš (prih. č.?) ne postreljaš vsega smodivnega prahu, kar ga imaš“. — „Učenec: kako je pa treba to delati? Učenik: Glej, najpred jemlješ (nedov. gl. boš jemal? nam. jemlji) cele pera takole med tri perste, potlej jih režeš takole na koncu preč, na to jih kolješ, prirezuješ takole osti, pa so pera vrezane“. — „Pol leta ti jesti dajem, ako eno uro tù le na hiši padaš pa spet vstajaš (bom dajal, boš padal?)“

Primerite Slovenci! te dvoje stavke, pa sodite, djanje je zastran časa v obojih na enaki stopnji; ali je res, da ima v prvih treh stavkih sed. č. dov. gl. prihodnji pomen? Ko bi ga imel, bi ga mogel imeti tudi v zadnjih treh stavkih; ko bi bilo „dam“ = „bom dal“, bi moglo biti „dajem“ = „bom dajal“ itd. Ko bi hotli staroslovenščino za svet prašati, bi nam tudi mogla to poterjati, zakaj tudi nedoveršivne gl. so Staroslovenci v določn. nakl. sed. č. za prihodnji č. rabili (glej: dr. Miklosić „Formenlehre“, Wien 1850, str. 72.) Potlej bi pa ne imeli ne doverš. ne nedoverš. gl. več sedanjega pomena. Ta bi bila še le prava! Kako bi neki po tem takem govorili v sedajnosti?

O teh izgledih naj bo sploh rečeno, da „dam, če padeš“ ne pomeni Slovencom tega kar „bom dal“, če boš padel; uno je spolnljivo-pogojivni (potentialis) sed. č., to pa pogojivni prih. č.; „bi dal, ko bi padel“, bi bil pa nespolnljivo-pogojivni (conditionalis) sed. č.; enako tudi „dajem, če padaš; bom dajal, če boš padal **); bi dajal, ko bi padal“, povsod je zastran časa pomen enak in le djanje

*) Mislim, da bo čast. gosp. pisatelju ljubo, nasuprotno misel slišati, preden objubljeni spis pomnožen posebej na svetlo dá. Pis.

**) Primeri še: „dajem, če padeš; dajem, če boš padel; dam, če boš padal; bom dajal, če padeš; bom dal, če padeš“. — Primeri pa nasuprot: „kedar se naspíš, pa vstani; kedar se naspím, pa vstanem; kadar se naspim (nepotrebno: „se bom naspal“) bom pa vstal; če padem, bom pa vstal; kamor padem, tam pa obležim; kamor padem, tam bom pa obležal“. — Ti izgledi nam kažejo, da v neodvisnih velikih stavkih (unabhängige Hauptsätze) pa v pogojivnih stavkih (Conditionalsätze), doverš. gl. mora vselej v prihodnjem č. stati, — če ne, nima prihodn. pomena; v odvisnih časnih stavkih (abhängige Temporalsätze) ima pa sed. č. dov. gl. nekako prihodnji pomen, toda ga le zadobi po velikem stavku, in sam le to kaže, da se bo djanje pom. st. popred doveršilo (gerški *áog. conj. part.*, lat. in nemški fut. exact.), kakor uno v vél. st. Pis.

je doverš. ali pa terpežno ali pa ponavljavno; to velja tudi od velivnega naklona. Ne bo se tisti, kateremu pravim „stori“ pozneje dela lotil, kakor uni, kateremu pravim „delaj“. — „Ali ostanete še dolgo na Dunaji? Do jutri ostanem na Dunaji, jutri pojdem pa v Ljubljano“, pa za priproste Slovence ne pomeni nič (glej spodej v opombi); ampak bi se to, kar pisatelj misli, moglo reči: „ali boste še dolgo na Dunaji ostali? do jutri bom ostal na Dunaji, jutri pojdem pa v Ljubljano“. — „Pojdem“ pa njene tovaršice v naših slovnica, nam v govorjenji res toliko veljajo, kolikor „bom šel, bom nesel, bom rekel“ itd., ali teh glagolov mi ne štejemo med druge dov. gl. in drugih dov. gl. pa med te ne, zato nam tudi ne pomeni „ostanem“, „rečem“, „dam“ tega, kar „bom ostal“, „bom rekel“, „bom dal“. — Ravno zato, ker naš jezik z glagoli „pojdem“, „porečem“ prihodnji čas dov. gl. „bom ostal, bom rekel“ druží, vedno živo pričo v sebi nosi, „da ostanem“ ne pomeni „bom ostal“, doverš. gl. v sed. č. ne tega, kar v prih. č., da torej sed. č. dov. gl. nima in ni imel pri Slovencih prihodnjega pomena.

Kar pa „dajanje mošnje“, pa „pošiljanje (oddajanje) nove suknje“ na str. 383 tiče, smo pa tudi mi v takih zadevah vsigdar le tako govorili; ta dva izgleda se k unim ne priležeta, za ktere se prepiramo.

Drugi steber so svetopisemski stavki po Trubarji, Dalmatinu in Japelnu na str. 359 pa 360. Od tega stebra pravi na str. 362.: „Le glejmo, kako imata lepo na več mestih Trubar in Dalmatin prav po staroslovenski glagole nedov., na drugem mestu v ravno tistem pomenu — da bi tako ne — pa spet doveršivne Pisavci slovenski! roko na serce — pa odgovorite po pravici: ne bi li bili pred nekoliko leti do malega vsi (?) „wir bezeugen“, „wir ermahnen“, „ich beschwöre dich“ itd. na imenovanih mestih poslovenili „popričamo (?)“, „opomnimo“, „zakolnem te“ itd.

Poglejmo natanko, kakošni da so ti stavki.

Jan. 3. 11. — V 10. v. stoji: Jezus antwortete und sprach zu ihm (Nikodemus): du bist ein Lehrer des Volkes Israel und weisst dieses nicht (näml. dass der göttl. Geist auf den Menschen einwirkt) — v. 11. Ich versichere dich: wir lehren, was wir wissen und bezeugen. (Trub. Dalm., Jap.: „pričujemo“), was wir gesehen haben; d. i. was ich gesagt habe, weiss ich vermöge meiner Vereinigung mit dem Vater, und sage auch nur das, was ich bei ihm gesehen habe.

To vas poprašam Slovenci! ali bi bili res kedaj, v tem pomenu drugače govorili, kakor so unimožje? Kor. II. 6. 1. — c. 4. 5. pa 6 v 1—10 govori sv. Apostelj od svetosti svojega stanú gledé na obrekovanje svojih sovražnikov, od svojega poklica k izveličevanju ljudi, od svojih težav in pa od plačila za svoje dela. Med tem pravi: 5, 19. „Gott hat in Chr. die Welt versöhnt und uns das Wort der Versöhnung aufgegeben. v. 20. Wir sind also Gesandte an Christi statt, so als wenn Gott durch uns ermahnte (παρακαλοῦντος, Japel: kakor bi Bog skozi nas opominjal); wir bitten an Chr. statt: versöhnet euch mit Gott. v. 21. . . v 1. c. 6. Als Mitwirkende ermahnen wir auch (συνεργοῦντες δε και παρακαλοῦμεν „opominjamo“. Dalm. Jap.), nicht umsonst die Gnade zu empfangen; v. 3. Niemand geben wir irgend Anstoss ...; v. 4. Sondern in allen Dingen bezeugen wir uns als Diener Gottes....

To vas poprašam, Slovenci! ali bi bili res kedaj v tem pomenu drugače govorili, kakor sta una moža?

Mat. 26. 23. Ich beschwöre dich beim lebendigen Gott. Trubar „zaklinam“, Dalm. „zaklinam“, Jap. „zakolnem“. — V opombi je pa djal g. pisatelj: „V vis. pesm. 8. 4. pravi pa Dalm.: „Jez vas zarotim hčere jeruzalemske“. „Zaklinam“ je prepisal iz Trub., to je poslovenil sam; oboje je pa poslovenil *) po nemškem „ich beschwöre einmal“. Dalm. je torej enak nemški stavek poslovenil z

*) Slavni Kopitar pa pravi, da je Trubar malo horvatil. Pis.

glagolom, ki je očitno doveršiven in se med ljudmi dandanašnji ravno tako sliši; Trub. pa z glagolom, ki je nedoveršivnemu podoben, ki se pa med ljudmi ne sliši. Živela sta pa oba ob enim času; Trubar je umrl 1586, Dalmatin pa 1589. Japel se je pa ravnal do malega po Trub. in Dalm. in je prestavil: „zarotim“. — Da sta Dalm. pa Japel po naše prav prestavila, se tako vé, po tedanji navadi blizo tudi; kakor je pa Trub. prestavil, je pa po naše spaka; kako da je bilo pa po tedanji navadi, ali prav ali ne, to nam saj nekoliko Dalm. kaže, ki je prestavil sam „zarotim“. Da je bilo po tedanji šegi tudi tako bolj prav, nam je pa Trubar tudi sam nekoliko pokazal v Rimlj. 16, 1. Ker je tam raji zapisal „poročim“, namesto „poročam“, kakor je bil nekoliko let poprej v Luk. 23. 46. poslovenil; zakaj čudno bi zares bilo, ko bi bil sam sebi to, kar je bilo prav, kasneje popačil; saj sicer ljudje sami sebi raji popravljajo kakor pa pačijo.

Kor. I. 11. 2. „ich lobe euch, dass ihr an mich denket“. Dalm. Jap. „hvalim“. — Ta stavek za g. pis. mnenje nič ne spriča, ker sta prestavljavca le po nemškem stavku „ich lobe euch“ prestavila; za „ich belobe euch“ bi bila pa djala „pohvalim“.

V Luk. 23. 41. (razbojnik razbojniku na križu): — „wir leiden verdienter Weise, denn unserer Verbrechen Strafe empfangen wir“. (Tr., Dalm. „prejemljeva“, Jap. „prejmeva“). Pa lahko precej vsak vidi, da se je Japel zmotil, gosp. pisatelj ga pa tako po krivem sebi za pričo postavil, kakor zgorej té.

Po teh izgledih lahko vsak spozna, koliko da je gosp. pisatelj za svojo rabo glagolov s Trubarjem pa z Dalmatinom spričal, in koliko bi še lahko spričal z vsimi enakimi izgledi, katerih pravi da bi še lahko sto in sto naštel! Vidi pa tudi lahko vsak, da je po nevedoma dokazal, da je bila slovenska raba dov. pa nedov. gl. v teh zadevah, zavoljo katerih se zdaj prepiramo, pred tremi sto leti za en las taka, kakor včeraj pa danes.

Tretji steber je staroslovenščina in pa druge slovanske narečja.

Ta steber se zastran staroslovenščine g. pisatelju samemu ne zdi popolnoma terden, ker na 359. strani sam pravi: „Res, da se nahaja tudi v staroslovenščini gl. doveršivnih za pravi sed. č., toda malo malo, le kje in kje...“

V brižinskih spominkih je naši rabi nasuprotna najdel „ježe pomnjû“ ili ne pomnjû“, pa „tebê se mil tvorjû“; toda še dandanašnji bi Slovenec lahko djali: „ktere pomnim ali ne pomnim“; našemu pravilu o nedov. gl. str. 298 to ni nasuproti. Tudi „tebê se mil tvorjû“ bi mu ne bilo popolnoma nasuproti, pa ker ni podoba, da bi bila ta čisto slovenska, naj pa nam nikar ne priča; saj imamo tako v dveh briž. spominkih štiri poštene priče, to je, vse kar se jih koli najde v teh spominkih za te zadeve, zunaj neslovenske „mil tvorjû“.

Če si pa po mnogih pogreških skorej mora soditi, da jih je tujec pisal, pa zato še ne verujamemo, da bi bil znal tujec, slovničar, iz nedov. gl. dosledno doverš. delati.

Še manj verujetno je pa to, da bi bila latinščina ali pa nemščina naše predede zapeljala, da so dosledno po čudovito tankem pravilu svoje misli sprevergli in se doverš. gl. namesto nedov. poprijeli. Saj nimate latinščina (zunaj perf. histor. pa morebiti imper. I.) in pa nemščina (zunaj nekterih sostavljenih gl.) na svetu nič tacega na sebi, kar bi moglo koga dosledno motiti. Če včasih sostavljen glagol. prestavljavca zmoti, da prestavi „das bezeigt“, to dokaže, ker se pravi „das zeigt“, „to kaže“, ali more zato cel narod zmotiti, da bi to zavergel, kar mu je Bog vcépil (glej Leo's Universalgeschichte str. 3.); in kar edino tako zná, da brez zavesti vedno gladko govori in tudi precej popravi, če kdo kaj narobe pové. Če včasih kak ponemčen Slovenec ktero narobe reče, ali mar zato

ne govori še ves narod za besede: „ich lade ein, ich schwöre, beichte, entsage, invito, juro, confiteor, abdicor“ po svoji pameti in misli enkrat: „vabim, prisegam, izpovedujem se, odpovedujem se“, drugo pa: „povabim, prisežem, izpovém se, odpovém se“? — Dalje — ali ne ločimo še zdaj s svojo pametjo, ne pa po tujih pravilih spačenih glagolov „to sprevidim, to iznese, zastopim“ itd. od nespačenih? — in kako bi bil mogel pri taci resni opravi, kakor je prisega, uradnik brez velike škode postaviti dov. gl. namesto nedoveršivnega; „doveršivnega“ pravim, ki po g. pisateljevem menji kaj čisto prihodnjega naznanuje, nam. nedoveršivnega, ki sed. djanje naznanja? Ali bi ne bil imel cel svet uradnika za bedaka, ko bi bil vojšaku, kadar je prisegal, bral: „Prisežem (to bi se bilo za vojšaka reklo = „bom prisegel“) pri živem Bogu“ itd., vojšak bi ga bil drugi dan že naučil prav govoriti, ko bi jo bil potegnil; saj bi bil vedil, da ga ta prisega še ne veže, ker je takrat le djali, da „bo prisegel“, potlej ga pa niso več k prisegi klicali. Ali pa, če so koga na južino vabili z besedo: „povabim“) te“, ali bi si bil upal prititi, ker je vabitelja le razumel, da ga „bo“ povabil? Z manjšo škodo za občinstvo bi se bili pa dali nasuproti nedov. gl. namesto doverš. vpeljati. Saj nekoliko tega, kar se hoče, bi se opravilo z nedoverš. gl. v teh stavkih.

Gosp. pisatelj nam kaže, da „pravim, vprašam, prosim“ nedosledno rabimo. — Kolikor sem jez priprostitih Slovincov slišal, tako govoré, da od konca pravijo: „povem ti“. ali pa: „to ti povem, da ...“, to te poprašam, ali ...“, v sredi pa: „saj ti pravim, da ...“, te prašam, ali ...“, to je pa po naše dosledno; prosijo pa tako, da najpred zares prosijo brez besede: „prosim“, vmes pa pravijo: „lepo te prosim“, torej tudi dosledno; če pa kdo tudi od konca pravi: „prosim“, je pa treba to pomisliti, da na Slovenskem sploh nimamo za „prošnjo“ nič doveršivnega glagola, zunaj v Ipavi pa na Štajarskem, če se ne motim, in tam blezo tudi dosledno rabijo: „poprosim“, pa: „prosim“.

Kar je pa g. pis. izgledov iz staroslov. sv. pisma navédil, ki je po gerškem poslovenjeno, pa vse poterdim; poterdim mu toliko, kar le koli tirjati zamore, da so namreč prestavljavci, kjer so gerški sedajnik (po podobi nedov. gl.) vidili, tudi sami večidel nedov. gl. zapisali, kjer so pa aor. conj. ali pa futur I., ki sta si dostikrat po obliki in tudi po pomenu podobna (Jan. 13. 20.) vidili, pa večidel dov. glag. postavili, pa vendar se tako še včasih kaki dov. gl. z našim tudi po pomenu vjame (Mat. 10. 16.); včasih so pa za futur. I. tudi nedov. gl., ali pa glagol s pomožnim gl. (Dr. Mikl. Forml. Wien 1850 str. 72.) postavili. — Ali potlej bo še le na moje undanje besede (str. 302. Nov.) prišlo, da je morebiti edina grekšina vsega tega razločka med nami pa med svetopisemsko staroslovenščino in ptujimi slovanskimi narečji kriva, in potem takem bi se vsa krivda utegnila zverniti na prestavljavce starosl. sv. pisma, ki so bili ali rojeni Gerki, ali pa saj po gerško izobraženi Slovani, in so tako rekoč pri čerki po gerškem izvirniku prestavljali, pa na starosl. sv. pismu, ker so se drugi Slovani blezo vseskozi po tem sv. pismu ravnali, in pa na uradnike, ložej bi se bili dali po grekšini nedoveršivni gl. namesto doveršivnih vpeljati, kakor pa po nemščini doveršivni namesto nedoveršivnih. Potlej bi pa tudi prav vedili ceniti staro in novo slovenščino, ki je ravno s tem, da smo ob staroslov. sv. pismo prišli, spónam gerškega jezika izmuznila in sama med slovanskimi sesticami ohranila neprecenljivo prednost, ktera jo izmed vsih družih jezikov povzdiguje.

*) Če pa to ni pravi sed. č., ker le „voljo“ razodeva, naj bo pa zdaj preklicano to ime; sem ga unkrat po gosp. C—etovem spisu I. Nov. 71—72 napeljan rabil; to tako nič ne dé, ker se le za glagole vojskujemo, ne pa za terminologijo. Pis.